

NİZAMİNİN POEMALARINDA MİF, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏRDƏN İSTİFADƏNİN ÖZƏLLİYİ

THE USE OF MYTH, LEGEND AND DEVOTION TO THE POEMS OF NIZAMI

СВОЕОБРАЗИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МИФА, ЛЕГЕНД И ПРЕДАНИЙ В ПОЭМАХ НИЗАМИ

Şəbnəm MƏMMƏDOVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Folklor İnstitutu

Summary

In the presented material the separate sides of Nizami Ganjavi's poetic creativity are skillfully used in the composition of their essays with images of myths, legends, legends, not only of the native Azerbaijani. Enlightened in his poem, the separate sides of the historical personality of Alexandra Macedonian in "Iskendername", Nizami transferred her to his eastern artistic world and gave this hero the features of a non-historical face, but devised a different kind of eloquence. The masterpieces were developed by the great poet, the artistic drawings "The Secret Treasurer", "Khosrov and Shirin", "Layla and Medjnun", "Seven beauties". Thanks to the wide attraction to the content-compositional fabric of the characters from myths, legends and legends, folk tales, Nizami helped not only the development of new images and details, but also created a whole school, like a whole school.

Key words: Nizami, "Khamsa", myth, legend, legends, plot, content, poetic images, image

Резюме

В представленном материале изучению подвергаются отдельные стороны поэтического творчества Низами Гянджеви искусно пользовавшийся при составлении своих сочинений образцами мифа, легенд, преданий не только родного азербай-

байджанского, но и народов Востока. Освещая в своей поэме отдельные стороны исторической личности Александра Македонского в “Искендернаме”, Низами перенес его в свой восточный художественный мир и придал этому герою особенностей не исторического лица, а разработал его характерные черты сообразно восточной традиции, где Искандер представлен весьма новой трактовке. Мастерски разработаны великим поэтом содержательно-художественные черты “Сокровищница тайн”, “Хосров и Ширин”, “Лейли и Меджнун”, “Семь красавиц”. Благодаря широкому привлечению в содержательно-композиционную ткань образцов из мифов, легенд и преданий, народных дастанов, Низами способствовал не только разработке новых образов и деталей, но и создал целую школу, по поэтике которой развивалась как восточная, так и европейская литература.

Ключевые слова: Низами, “Хамсе”, миф, легенда, предания, сюжет, содержание, поэтические образы, изображение

Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı o qədər monumental və əzəmətli olmuşdur ki, onun yazı tərzini nəinki Azərbaycan, həm də digər türk xalqları ədəbiyyatının (Əmir Xosrov Dəhləvi (1253-1325), Arif Ərdəbili (1311-ölüm tarixi məlum deyil), Hacı Kirmani (1281-1352), İmad ad-Din Kirmani (doğum tarixi məlum deyil – 1371, yaxud 1372), Əlişir Nəvai (1441-1501), fars (Əbdürrəhman Cami (1414-1492), tacik, gürcü, kürd, erməni və digər xalqların yaradıcı şəxsiyyətlərinin bədii düşüncəsinə nəzər çarparaq dərəcədə təsir etmişdir. Poetik yaradıcılığa hələ yeniyetməlik dövründən başlayan Nizaminin əsərləri nəinki Azərbaycanda, Türkiyədə, Orta Asiyada, həm də İranda geniş yayılmağa başlamışdır.

Bununla belə, Nizami yaradıcılığında ən mühüm səhifə onun müxtəlif illərdə bir-birinin ardınca qələmə aldığı, heç şübhəsiz ki, “Xəmsə”yə daxil etdiyi beş poemasıdır. “Xəmsə”yə daxil edilmiş poemaların digər çoxsaylı danılmaz xüsusiyyətləri ilə yanaşı, müəllifin rəngarəng əfsanə və rəvayətlərdən istifadə edib, nəzmlə qələmə alınmış maraqlı poetik nümunələri diqqət

mərkəzinə düşür. Eyni zamanda Nizaminin bir mütəfəkkir kimi ən inkaredilməz məharəti həm də özünü onda göstərir ki, Şərq xalqları və yerli əfsanə və rəvayətlər tarixi material və mənbələrlə elə uğurlu şəkildə qaynayıb qarışmışdır ki, folklor və epik nümunələr bu əsərlərin infrastrukturunda inandırıcı və şübhə doğurmayan kontekstdə oxucuya təqdim olunmuşdur. İlk baxışda adama elə gəlir ki, burada qeyri-adi bir şey də yoxdur. Yüzdilliklərdən bəllidir ki, əfsanələr, əsatirlər, rəvayətlər orta əsrlər dövründə yazılı ədəbiyyat nümunələrinin danılmaz mənbəyi olmuşdur. Kamran Əliyev göstərirdi ki, əgər hər hansı bir folklor mətni xalq tərəfindən yaradılırsa və xalq həmin mətnə öz təfəkkür tərzini ortaya qoyursa, həmin xalqın sənətkar nümayəndəsinin qələmə aldığı bədii əsərdə də folklor nümunələrində müşahidə olunan müəyyən cizgilər özünü büruzə verməlidir” (6).

Nizami Gəncədə anadan olub, bütün ömrünü orada yaşasa da, Gəncə vaxtı ilə qədim və məşhur ipək yolunun keçdiyi ərazidə olduğundan dövrünün ayıqbaşlı, parlaq təfəkkürlü şairi olaraq nəinki Azərbaycan, İran, Ərəbistan, Türkiyə, Suriya, Orta Asiya, Yaxın Şərq xalqlarının mədəniyyət nümunələri, həm də Qərb – əsasən Yunanıstan, Roma mədəniyyəti inciləri, tarixi hadisələr və örnəkləri ilə tanış idi. Eyni zamanda Nizami onları mahiyyət etibarını ilə yaxşı da mənimsəmişdi. Buna görə də Nizami bütün poemalarında əsatir, əfsanə, rəvayət və digər geniş yayılmış çoxsaylı epik örnəklərdən yetərincə yararlanmışdır. Yəqin elə buna görə də yazmışdır: “Dünyada nə qədər kitab var belə, Çalışdım, əlləşdim, gətirdim ələ!”.

Doğru qeyd olunur ki, Nizami sənətinin formalaşmasında bir tərəfdən yazılı mənbələrin rolu əhəmiyyət kəsb etmişsə, digər tərəfdən şifahi xalq xəzinəsinin təsiri inkaredilməzdir. Xalq dastan və nağılları, rəvayətləri, əfsanələri, məsəlləri Nizami əsərlərində özünəməxsus rənglərdə ifadə formaları tapır, xalqın ən qədim təfəkkür tərzini ilə əlaqədar bədii materialların onun şeirinə zərif tellərlə toxunur, bağlanır, incə sənətkarlıqla burada əridilir” (8, s. 470-576).

Eyni zamanda onu da qeyd etməliyik ki, Nizaminin xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə etməsi heç də əsərə gözəllik gətirmək məqsədi daşımır. Şairin başlıca məqsədi istifadəsi nəzərdə tutulan örnəklərin onun fərdi yaradıcı amalına xidmət etməsi ilə əsərlərinin kompozisiya və məzmununa yeni cəlbedici ruh gətirməsini reallaşdırır. Ümumiyyətlə, Nizami yaradıcılığında əsatir, əfsanə, rəvayət və digər folklor nümunələrinin təsirini izlədikdə burada yetərinə əyani və mətnlərarası çoxsaylı gediş və priyomların şahidi oluruq. Şairin “Sirlər xəzinəsi”, “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Yeddi gözəl” və “İskəndərnamə” poemalarında digər saysız-hesabsız yazılı örnəklərin, məsələn, “Sirlər xəzinəsi”ndə Sənai Qəznəvinin “Həqiqətül-həqaiq” əsərinin, “Xosrov və Şirin”də Sasani şahlarına həsr olunmuş salnamə xüsusu əsərlərdən, Təbəri və Bələmi tarixlərindən, bizans tarixçisi Feofilakt Simokattadan, Suriya xronikalarından, “İskəndərnamə”də digər çoxsaylı məxəzlərdən istifadə edilsə də, “Xəmsə”dəki poemaları daha oxunaqlı və cəlbedici edən məhz bu əsərlərdə əsatir, əfsanə və rəvayətlərdən istifadə edib, süjet-kompozisiya və bədii sənətkarlıq kontekstində ustalıqla qurduğu kolliziyalar Nizami yaradıcılığının fərdi üslub bacarığını və özünün yeni poetik məktəb yarada bildiyini sübut etdi.

Nizaminin yaradıcı poetik obrazlarında, məsələn, Yer kürəsinin balıq üstündə dayanmış öküzün buynuzları üzərində durduğu təsvir olunsa da, şair bunu heç də hərfi mənada işlətmir. Onun üçün belə bir mənzərə yalnız mif görüntüsüdür və yanaşması kimi dərk edilməlidir. Mifdə isə bildiyimiz kimi, Səmaocean, Ay-balıq, Günəş-öküz kimi təsvir olunur. Onun poemalarında, daha geniş poeziyasında isə mifin özünəməxsus məntiqində oturmuş obrazlar sisteminə görə pozulması mümkündür. Əgər o, kosmoqoniyayla bağlı traktat yazsaydı, heç şübhəsiz ki, bizə poemalarında yer almış xeyli digər detalları da izah edərdi. Ona görə ki, biz hələ də onun istifadə etdiyi qədim simvolikaları yetərinə izah edə bilməmişik (11).

Nizami poemalarının əksəriyyətinin süjet və məzmununa

diqqət yetirdikdə onların, yuxarıda söylədiyimiz kimi, köhnə salnamə, xronika, əfsanə və rəvayətlərdən götürüldüyünü yəqin edirik. Şairin bədii təxəyyülünə xalq əfsanələri və rəvayətləri bu əsərlərin əlavəsi kimi daha mükəmməl sistemləşdirilmiş şəkildə yardımçı olduğunu görürük. Məsələn, “Xosrov və Şirin” sanki Firdovsinin “Şahnamə” poemasının əlavəsi kimi ortaya çıxsada, həm də biz şairin Firdovsini təkrarlamadığını görürük. Yaxud “Leyli və Məcnun” poemasında ərəb qəbiləsi Uzraya aid əfsanələrin ardıcıl olaraq bir yerə toplanmasının şahidi oluruq. “Yeddi Gözəl” və “İskəndərnamə”yə diqqətlə nəzər yetirdikdə isə yenə də bu əsərlərin bu və ya digər şəkildə “Şahnamə”yə bağlandığını hiss etmək mümkündür. Qurana, antik filosoflarla bağlı məlumatlara, Bərdə ilə bağlı epizodlara müraciət olunduğunu, Nüşabə ilə əlaqəli olanların isə yerli Azərbaycan salnamələrindən, xronikalarından götürüldüyünü duya bilirik. Qeyd etdiyimiz bu mənbələrdən, əfsanə və rəvayətlərdən Nizami ustalıqla yararlanır. Bu mənada Nizaminin yalnız ingilis klassiki Şekspirin xronikalardan necə yararlandığı, yaxud süjetin yaradılmasında italyan novellalarından (hekayətlərindən) necə yararlanması ilə müqayisə edilməsi ortaya çıxsa bilər və burada yenə Nizami daha yüksək mövqedə dayanır.

Bununla belə, Nizami və onun davamçılarının yaradıcılığında yer almış Xosrov, Şirin, Fərhad, Leyli, Məcnun kimi qəhrəmanlar heç də yalnız qədim dövrlərin salnamə və rəvayət personajları kimi nəzərdən keçirilməməlidir. Çünki Nizamiyə qədər İbn-Əl Ərəbi Quranda yer almış Yusifi – bu məşhur əfsanəni öz əsərində aşağıdakı kimi izah etmişdi. İakov Yusifin atası insan intellektinin simvolu olduğu halda, Yusif sevən ürək simvolu idi və o, məhz bununla Allahı dərk edə bilirdi. On qardaşdan beşi zahiri (eşitmə, görmə və s.), beşi isə daxili (təfəkkür, yaddaş və s.) hissələrin göstəricisi olub, yalnız onlardan birinin köməyi ilə həqiqətə çatmaq yolunu əldə etmək olardı.

Həmid Araslı Nizami yaradıcılığını təhlil edərkən onun şifahi yaradıcılığa bağlılığını xüsusilə qeyd edir. Bununla əlaqədar

böyük şairin “Sirlər xəzinəsi”ndə xalq rəvayətlərindən istifadəyə “Ənuşirəvan və bayquş”, “Bülbül və qızıl quş” hekayələrində xalqdan yararlanmaya, “Leyli və Məcnun”da Yaxın Şərq xalqları arasında yaradılmış dastandan istifadəyə, “Yeddi gözəl” poemasında yer almış nağıllar və rəvayətlər əsasında qurduğunu, “İskəndərnamə”də xalq ədəbiyyatında İskəndər haqqında yazılmış rəvayətlərdən ustalıqla yararlandığını göstərmişdir (1, s. 167-169; s. 186-188).

Odur ki, əsətir, əfsanə, rəvayətlər və s. sənətkarın mənəvi dünyasının əsasını təşkil etməklə, həm də ictimai həyatın mühüm aspektlərini özündə cəmləşdirə bilir. Belə dəyərlə xüsusiyyətlərinə görə əfsanə, əsətir və rəvayətlər Nizami dövründə xüsusi ilə öz ideya istiqamətlərini qoruyub saxlaya bilmişdir. Təsədüfi deyildir ki, şifahi xalq yaradıcılığının adı çəkilən janrları bir tərəfdən iri həcmli (məsələn, dastanlar, nağıllar) janrların formalaşmasına təsir edə-edə, həm də Nizami poemalarının infrastrukturuna ustalıqla oturdulmuşsa, ədəbi baxımdan işlənilib hazırlanmış əfsanə və rəvayətlər isə müəllifin özünəməxsus folklor materiallarından əldə etdiyi nümunələr bundan sonra gələcəkdə əfsanə və rəvayət obrazlarının daha da yaddaqalan olması üçün münbit zəmin yaratmışdır.

S.Paşayev özünün doktorluq dissertasiyasının avtoreferatında haqlı olaraq göstərir ki, Nizaminin bir yaradıcı mütəfəkkir kimi formalaşmasında Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ictimai-fəlsəfi fikri, onların folklor və klassik poeziyası ilə yanaşı, həm də Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı, xüsusilə əfsanələr böyük rola malikdir. Nizami yaradıcılığı folklorla, folklor Nizami yaradıcılığı ilə o qədər qaynayıb-qarışıb ki, bəzən onları diferensiasiya etmək, müəyyən elmi axtarışlar apardıqda bir-birindən ayırmaq da çətin olur (10).

Sədnik Paşayevin sanki fikirlərinin davamı kimi T.Xalisbəylinin Nizami ilə bağlı bu kontekstdə səsləndirdiyi mülahizələr də maraqlıdır. T.Xalisbəyli yazır: “Xalqın rəvayət, əfsanə, nağıl və dastanları, qədim mifoloji görüşləri Nizami Gəncəvinin

istər tərbiyəvi, istər fəlsəfi və ictimai-siyasi, istərsə də elmi mülahizələri üçün əsas dayaqlardan olmuşdur. Folklorun Nizami Gəncəvi sənətinə təsiri məsələlərinin tədqiqi şairin yaradıcılığının ideya və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini araşdırmaq işinə ciddi yardım etdiyi kimi, şifahi və yazılı ədəbiyyat arasındakı əlaqə və münasibətlərin xarakterini açmaq üçün də əhəmiyyətlidir...

Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığının əfsanə, rəvayət, nağıl, dastan, atalar sözü, nəsihət, öyüd və s. çoxşaxəli və zəngin nümunələr şairin ilham mənbəyi olmuşdur” (5, s. 5-6).

Nizami yaradıcılığını müxtəlif yönərdən təhlillərə cəlb edən Y.E.Bertelsin “Nizami. Şairin yaradıcılıq yolu” adlı fundamental monoqrafik araşdırmasında XII əsrdə Azərbaycandakı ədəbi həyatın ümumi mənzərəsinə baxış sərgiləyərkən daha geniş aspektdə “Şöhrət zirvəsində” adlı başlıqda bir də “Leyli və Məcnun” poemasının mənbələrini nəzərdən keçirib, Nizaminin bu poeması üçün əsas kimi xidmət etmiş bir neçə yazılı nümunələrin, xeyli əfsanə və rəvayətlərin adlarını çəkir və onlardan bəzi fraqmentlər təqdim edir. Y.E.Bertels göstərir ki, Nizaminin əsəri üçün xidmət etmiş ərəb rəvayətləri ilə yanaşı, həm də o, buraya maraqlı pırıçça da daxil etmişdir. Həmin pırıçaya görə Mərv şəhərində bir şah yaşayırmış. O, ölüm cəzasına məhkum olunmuş insanları qana susamış köpəklərin didib-dağıtması üçün onlara yem edirmiş. Eyni zamanda bu şahın yanında onun həddən artıq çox sevdiyi bir gənc də varmış. Şahın bu gəncə olan isti münasibətlərinə baxmayaraq, gəncin şaha inamı o qədər də böyük deyilmiş və o fikirləşirmiş ki, gün gələcək gec, ya tez o da digərləri kimi həmin köpəklərə qurban gedəcəkdir. Ona görə də bu gənc şahın yanında olan itəbaxanlarla yaxınlıq edir və onların icazəsi ilə hər gün bu itləri yedizdirməyə gedir. Gününlər keçir, bir dəfə bu gənc hansı səhvə yol verirsə, şahın əmri ilə onu da köpəklərə yem edirlər, lakin köpəklər ona toxunmayıb, üz-gözünü yalamağa başlayırlar. Amma necə olursa, az keçmir ki, şah bu gəncə bağlı hökmündən dönür, onu dəyişdirməyi fikirləşir və öz ətrafındakıları onun çox istədiyi, sevdiyi bu

gəncdən xəbər bilməyə göndərir. Ətrafı gəzib şaha məlumat verirlər ki, itlər bu gəncə toxunmayıblar. Belə olduqda şah özü gəncin yanına gəlib, ondan məsələnin sirrinin nədə olduğunu, itlərin ona niyə dəymədiyini soruşur. Gənc şaha deyir ki, o, bu itlərə daim yem verdiyindən onlar mənim səninlə dostluğumu səndən daha yüksək qiymətləndirdilər. Şah bundan olduqca peşman olur və bundan sonra öz qəddarlığından əl çəkir (4).

Bu rəvayət bizə həm də qaraqalpaq ədəbiyyatının klassiki Berdağın “Axmaq paşa” poemasının bəzi analogi motivlərini xatırladır. Berdağ yaradıcılığında bədii baxımdan ən mükəmməl əsər hesab edilən bu poemanın süjet xətti yuxarıda Mərv şahı ilə gənc arasındakı münasibətlərə çox oxşayır. Poemada xalq yaradıcılığından, əfsanə və rəvayətlərdən yetərinəcə yararlanmış Berdağ göstərir ki, Axmaq paşa adlı xan bir balıqçı qızı ilə evlənir. Xan bu gələndən oğul doğulmasını arzulasa da, onun Gülzar adlı qızı dünyaya gəlir. Axmaq paşa qara camaata, rəiyyəyə nifrət etdiyindən Gülzarı yeraltı sarayda saxlamalı olur...

İllər keçir, Gülzar böyüyür. Atasının qəddarlığından xəbər tutan qız onunla görüşmək istəyir. Gülzarı görəndə kimi Axmaq paşa öz qızına vurulur. Gülzar onu rədd edəndə isə o, qızın üstünə itlərin qışqırılmasını əmr edir. Nə qədər qərribə olsa da, itlər Gülzara toxunmur. Əvəzində itlərdə nitq yaranır və onlar öz doğma qızı ilə evlənmək istəyən xanı lənətləyirlər (7, s. 233).

Hər iki rəvayətin motivlərindən görmək olur ki, həm Nizaminin “Leyli və Məcnun”, həm də Berdağın “Axmaq paşa” poemasında yer almış mövzu bir tərəfdən gəzərgi süjetlər qisminə daxildirsə, digər tərəfdən onun türk xalqlarının şifahi yaradıcılığında da geniş istifadə olunduğunu sübut edir.

“İskəndərnamə”ni Nizami yaradıcılığının triumfu hesab edən ədəbiyyat tarixçiləri onda əks olunmuş ideya dərinliyi ilə yanaşı, həm də qeyd edirlər ki, şair İskəndər haqqında poema yazmaq fikrinə düşərkən onunla bağlı nəinki tarixi faktları və hadisələri, həm də əfsanə və rəvayətləri böyük məsuliyyətlə yığır, toplayır, sistemləşdirirdi. Buna görə də bəzən hiss edirdi ki,

onu bu cəhətlərinə görə kimlərsə qınaya bilər. Odur ki, tarixi perspektivə nəzər salaraq yazırdı: “Məni hadisələri irəli, geri çəkməkdə qınamayın, sənətkar kimi bunları etməyə məcbur olu-ram” (2, s. 5-30).

“İskəndərnamə” poemasının “Şərəfnamə” hissəsində Abdul-la Şaiqin tərcüməsində təqdim olunmuş yarımbaşlıqlardakı “Hekayət”, “Xızırın Nizamiyə təlimi”, “Dastanın başlanğıcı”, “İskəndərin ovda xoş fal vurması”, “İskəndərin güzgü qayırması”, “İskəndərin İran atəşkədələrini dağıtması, “İskəndər”in Ərəbistanına getməsi və Kəbəni ziyarət etməsi”, “İskəndərin çinli kənlərlə şənlilik etməsi”, “İskəndərin dirilik suyu axtarması”, “İskəndərin zülmətə getməsi” və s.-dən Nizaminin rəvayət və əfsanələrdən gen-böl yararlandığı görünür. Məsələn, “İskəndərin dirilik suyu axtarması” yarımbaşlığında oxuyuruq:

Gülabdan saf olan gül rəngli şərəb
Hər başdan dərd alır, hər beyindən tab.
Onunla bir məclis qurdu şəndən şən,
Uzaqdı düşməndən, qanlı döyüşdən.
Elə ki açıldı, uzandı söhbət,
Danışdı hərə bir gözəl rəvayət.
Biri söhbət açdı Xorasan, Qurdan,
Ordakı qızıldan, qüvvətdən, zordan,
Birisi danışdı Rey, İsfahandan,
Firidun dövləti çıxan məkandan.
Çindən, Xarəzmdən söz açdı biri:
“Var gözəl ipəyi, müşkü, ənbəri” (9, s. 227-522).

Gördüyümüz kimi, müəllifin özü burada birbaşa olaraq “Elə ki açıldı, uzandı söhbət, Danışdı hərə bir gözəl rəvayət”, deyərək sonra mətni, demək olar ki, həmin rəvayətlərə söykənərək qurur və təhkiyəni belə bir məcrada davam etdirir.

Yeri gəlmişkən onu da söyləyək ki, İskəndər obrazı türk xalqları arasında o qədər populyar olmuşdur ki, ona digər, o cümlədən qazax ədəbiyyatında da diqqət yetirilmişdir. Odur ki, qazax maarifçi yazıçıları İbray Altınşarin və Abay Kunanbayev

də Makedoniyalı İskəndərlə bağlı öz “İskəndər”lərini yaratmışlar. Fikrimizcə, onların İskəndəri, heç şübhəsiz ki, Nizaminin “İskəndərnamə”si ilə yaxından tanış olub, onun süjetini yaxşı mənimsədikdən sonra qələmə alınmışdır. İ. Altınsarin və A. Kunnabəyevin Nizamidən təsirlənmələrinə baxmayaraq, İskəndər obrazının yaradılmasında yenə də əfsanə və rəvayətlərdən istifadə etməklə, bu obrazı fərqli mövqelərdən işıqlandıрмаğa səy göstərmələri aydın olur. M. Bazarbəyevin fikrincə bu da onunla əlaqədardır ki, İskəndər Zülqərneynlə bağlı əfsanələr qazaxlarda hələ Qurandan, Nizami dastanından əvvəllər məlum olmuşdur (3, s. 50-75).

İskəndərin Şirvanla bağlı olduğu kimi qazax nağıllarında və “İskəndər haqqında rəvayət”də Şərqdə buynuzlu İskəndər süjeti yetərinə populyar olub, düşmənlərini həmin buynuzun köməyi ilə məğlub etməsi də məlumdur.

Qeyd etdiklərimiz bizə onu deməyə əsas verir ki, İskəndər obrazı ilə bağlı Şərqdə, o cümlədən Azərbaycan, özbək, hind, qazax və digər ədəbiyyatlarda olan nümunələr, Qərbdəki, daha doğrusu Yunanıstanda tarixdə məlum olan İskəndərdən fərqli olaraq əfsanə, əsatir və rəvayətlərə söykənilərək kamil ədəbi obraz kimi işlənmişdir.

Beləliklə, Nizaminin bədii yaradıcılığının özəlliyi daha çox onunla oxucu nəzərini cəlb etmişdir ki, böyük mütəfəkkir qələmə aldıqlarında əfsanə, əsatir və rəvayətlərin nəzərdə tutulmuş mətnini daha çox özəl və fərqli ştrixlərlə boyamağa imkan əldə etmiş və əsrlər boyu tərəvətini itirməyən poetik nümunələr yaratmağa müvəffəq olmuşdur.

QAYNAQLAR

1. Araslı H. Nizami və Azərbaycan xalq ədəbiyyatı // Həmid Araslı. Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri. Bakı, “Gənclik”, 1998, s. 166-188

2. Алиев Р. От составителя // Низами Гянджеви. Избранное. Баку, “Азернешр”, 1989, с. 5-30

3. Базарбаев М.Б. Низами и казахская литература // азербайджанско-казахские литературные связи. Баку, “Элм”, 1990, с. 50-75
4. Бертельс Е.Э. Низами. Творческий путь поэта. М., Изд-во АН СССР, 1956
5. Xalisbəyli T. Nizami Gəncəvi və Azərbaycan qaynaqları. Bakı, “Azərnəşr”, 1991, 296 s.
6. Kamran Əliyev. Romantizm və folklor. Bakı, “Elm”, 2006, 160 s.
7. Məmmədov N. (Tağısoy). Qaraqalpaq ədəbiyyatı. Bakı, “Elm və təhsil”, 2015, 456 s.
8. Nizami Gəncəvi // Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. II cild. Bakı, “Elm”, 2007, s. 470-576
9. Nizami Gəncəvi. Lirika. Sirlər xəzinəsi. Şərəfnamə. Bakı, “Yazıçı”, 1989, s. 227-522
10. Пашаев С. Азербайджанские народные легенды и проблемы их исследования. Автореф. дисс. докт. филол. Наук. Баку, 1989
11. Старинное: Мифы. Л... rulibs.com